

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ВТОР ОДДЕЛ

СЛУЧАЈ ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

(Апликации бр. 11811/20 и 13550/20)

ПРЕСУДА

Чл. 14 (+ чл. 2 Пр.бр.1) • Право на образование • Дискриминација на ученици Роми поради сегрегација во две државни основни училишта во кои учат предоминантно деца Роми и во кои има паралелки во кои учат само ученици Роми, соодветно • Неуспех на државата да преземе мерки за десеградација за да се надмине фактичката нееднаквост на апликантите и да се спречи продлабочување на дискриминацијата која е резултат на презастапеноста во еден од реоните на училиштето • Сегрегација во двете училишта без објективно и разумно оправдана легитимна цел
Чл. 46 • Извршување на пресуда • Тужената држава треба да преземе индивидуални мерки за да стави крај на сегрегацијата на учениците Роми во двете државни основни училишта

СТРАЗБУР

13 декември 2022 година

Оваа пресуда ќе стане конечна под условите утврдени во членот 44 став 2 од Конвенцијата и може да подлежи на уредувачки измени.

Во случајот Елмазова и други против Северна Македонија,

Европскиот суд за човекови права (втор оддел), заседавајќи како Совет составен од:

Arnfinn Bårdsen, *Претседател,*
Jovan Ilievski,
Egidijus Kūris,
Saadet Yüksel,
Lorraine Schembri Orland,
Diana Sârcu,
Davor Derenčinović, *судии,*
и Dorothee von Arnim, *Заменик секретар на оддел,*

Имајќи ги предвид:

апликациите (бр. 11811/20 и 13550/20) против Република Северна Македонија поднесени пред Судот согласно членот 34 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи (во понатамошниот текст: „Конвенцијата“) на 28 февруари и 6 март 2020 година од страна на осумдесет и седум Македонци/државјани на Република Северна Македонија со ромско потекло, односно деца и нивните родители (во понатамошниот текст: „апликантите“);

одлуката да се извести Владата на Република Северна Македонија (во понатамошниот текст: „Владата“) за жалбените наводи според членот 14 од Конвенцијата и членот 1 од Протоколот бр. 12 на Конвенцијата и да се прогласат остатокот од апликациите за недопуштени;

одлуката на Претседателот според правилото 47 став 4 од Правилникот на Судот да не се објавуваат имињата на децата апликанти;

опсервациите на странките;

Откако заседаваше на нејавна седница на 22 ноември 2022 година,

Ја донесе следнава пресуда, усвоена на истиот датум:

ВОВЕД

1. Случајот се однесува на наводната сегрегација на ученици Роми во две државни основни училишта во Битола и во Штип, со тоа што во првиот случај биле распределени во училиште што наводно било исклучиво за Роми, а во вториот случај биле распределени во паралелки во кои сите ученици биле Роми. Апликантите истакнаа жалбени наводи

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

за повреда на нивните права од членот 1 од Протоколот бр. 12 на Конвенцијата и членот 14 од Конвенцијата.

ФАКТИ

2. Апликантите се родени помеѓу 1958 и 2013 година и живеат во Битола и во Штип. Нивните имиња и податоци се наведени во прилогот. Апликантите пред Судот беа застапувани од страна на Европскиот центар за правата на Ромите (ЕЦПР) од Брисел, Белгија и од г-а С. Бојковска, адвокат кој работи во Скопје, Северна Македонија.

3. Владата беше застапувана од нејзиниот Агент, г-а Д. Џонова.

4. Фактите на случајот можат да се резимираат како што следува.

I. АПЛИКАЦИЈА БР. 11811/20

5. Апликацијата се однесува на наводната сегрегација на ученици Роми во државното основно училиште Г.С. во Битола, во учебната 2018/19 година. Апликантите живеат во битолската населба Баир. Г. С. и Т.А., друго државно основно училиште кое се наоѓа на 600 метри од Г.С., припаѓаат на истиот реон како што го има утврдено Општина Битола (одлука од 29 октомври 2009 година). Во согласност со важечкото законодавство (види параграфи 22 и 23 подолу), секоја населба има свое назначено државно основно училиште кое е обврзано да ги прими децата кои живеат во неговиот реон (училиште со задолжителен прием). Сепак, родителите имаат слобода да побараат нивното дете да биде примено во друго државно училиште по нивен избор, во истиот или друг реон, за што е потребна согласност од училиштето во кое детето сака да се запише (училиште-примател).

A. Постапка пред Уставниот суд

6. На 12 ноември 2018 година, група на ученици Роми во Г.С. и нивните родители, вклучувајќи и деветнаесетмина од апликантите, застапувани од г-а С. Бојковска (види параграф 2 погоре), поднеле барање за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд со наводи за дискриминаторски практики и сегрегација во уживањето на нивното право на образование. Тие навеле дека децата Роми од Баир биле запишани во Г.С., за разлика од учениците од македонска етничка припадност од истиот или соседниот реон, кои биле запишани во Т.А. Второто училиште дозволувало префрлување ученици од Г.С. од македонска етничка припадност, но не и префрлување ученици од ромска етничка припадност. Во учебната 2018/2019 година, имало седум

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

ученици Роми во Т.А. и пет ученици Македонци во Г.С. Спроведувањето на општинската одлука за реонизација на училиштата (види параграф 5 горе) во пракса довело до сегрегација на Ромите во Г.С. Над 80 % од учениците во тоа училиште, познато како „ромско или циганско училиште“, биле Роми. Подносителите ги посочиле релевантните информации нотирани од страна на Народниот правобранител во 2015 година (види параграф 37 подолу) и во заедничкиот извештај од 2016 година на две невладини организации (од кои едната е ЕЦПР), којшто ги потврдува наодите на Народниот правобранител. Подносителите дополнително навеле дека учениците Роми во Г.С. добивале полошо образование во споредба со учениците во Т.А. (помалку часови, помалку стручни наставници, несоодветни ресурси). Наводната сегрегација спречила било каква интеракција помеѓу децата од различните етнички заедници, општествена инклузија и интеграција на Ромите во мултиетничкото општество во тужената држава. Подносителите побарале судот да утврди постоење на дискриминаторска практика и да ги задолжи засегнатите училишта, Министерството за образование и Општина Битола во иднина да ги спречат ваквите практики. Наводната сегрегација се одвивала од учебната 2011/12 година.

7. Врз основа на материјалот на кој се повикуваа апликантите и на информациите добиени од Министерството за внатрешни работи и од двете засегнати училишта (Г.С. и Т.А.), на 18 септември 2019 година Уставниот суд ги утврдил следниве факти: 83,5 % од учениците во Г.С. биле Роми (од 584 ученици во Г.С., 488 биле Роми, 85 биле етнички Македонци и 11 други), а 95,1 % од учениците во Т.А. биле од македонска етничка припадност (од 589 ученици, 560 биле етнички Македонци, 15 биле Роми (односно 2,54 %) и 13 други). Во учебната 2018/2019 година, од 145 ученици кои ги исполнувале условите за запишување во прво одделение (42 етнички Македонци и 103 Роми) во засегнатиот реон, во Г.С. биле запишани пет ученици од македонска етничка припадност и 63 ученици од ромска етничка припадност, додека пак во Т.А. во прво одделение биле запишани шест ученици Роми. Во истата учебна година, учениците од македонска етничка припадност биле распределени во една паралелка во секое одделение (со исклучок на последните две одделенија (осмо и деветто одделение)). Помеѓу 2016 и 2019 година, биле поднесени 58 барања за префрлување во Т.А. од други реони, од кои три барања биле поднесени од Роми (останатите барања биле поднесени од етнички Македонци). Училиштето потврдило дека сите барања за префрлање во Т.А. биле одобрени.

8. Врз основа на статистиките наведени погоре, судот заклучил дека „децата во населбата Баир посетуваат настава во две училишта кои се етнички поделени“. Сепак, судот утврдил дека статистичките податоци за етничкиот состав на паралелките во двете училишта не биле доволни за да се утврди сегрегација. Судот сметал дека процената на целокупниот општествен контекст е надвор од неговата надлежност, и дека апликантите не претставиле било какви факти или докази (како што се барања за префрлување или одлуки за одбивање на барањата) кои ја поткрепуваат нивната наводна неможност да се запишат во Т.А. и, соодветно на тоа, нивниот статус како жртви на расна дискриминација врз основа на нивното ромско потекло. Барањето содржело општи наводи за сегрегација и дискриминаторско однесување, без постоење на конкретни докази дека на кој било од подносителите не му било дозволено префрлување во Т.А. Родителите доброволно ги запишале своите деца во Г.С. и никој од нив не побарал префрлување во Т.А. Наводните усни обиди во однос на ова не биле поткрепени со никаков писмен материјал. Во отсуство на докази дека подносителите биле предмет на различен третман при остварувањето на правото на образование во споредба со родителите и учениците од македонска етничка припадност чии барања за префрлување во Т.А. биле прифатени, Уставниот суд го отфрлил барањето за заштита на слободите и правата според членот 52 од Деловникот на Уставниот суд (види параграф 28 долу; одлука У.бр.132/2018 од 18 септември 2019 година, мнозинска одлука, доставена до адвокатот на подносителите на 12 декември 2019 година). Во заедничкото издвоено мислење, судите С.М., О.К. и Н.А. навеле дека подносителите доставиле доволно докази кои ја прикажуваат разликата во третманот во Г.С. и Т.А. при остварување на правото на образование.

Б. Други информации

9. Во учебната 2020/2021 година, 80 од 93 ученици запишани во прво одделение во Г.С. биле Роми. Во 2021/2022, сите 77 ученици запишани во прво одделение биле Роми.

10. На 4 февруари 2022 година, ЕЦПР пред Комисијата за спречување и заштита од дискриминација (државен орган воспоставен со Законот за спречување и заштита од дискриминација, во понатамошниот текст „Комисијата“) поднел претставка за сегрегација на учениците Роми во Г.С. во учебната година 2021/2022. На 13 април 2022 година, Комисијата донела мислење во кое утврдила дека индиректната дискриминација врз основа на етничка сегрегација претставува системски проблем во

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

образовниот процес, кој произлегува од Законот за основно образование. Комисијата издала препорака до релевантните државни и локални власти и администрацијата на засегнатите училишта за обезбедување построго и поконзистентно почитување на одлуките за реонизација кои би ја намалиле сегрегацијата на Ромите. Таа препорака требало да се спроведе во рок од шест месеци под закана за покренување прекршочна постапка против одговорните лица.

II. АПЛИКАЦИЈА БР. 13550/20

11. Децата апликанти учат во државното основно училиште Г.Д. во Штип.

A. Постапка пред Уставниот суд

12. Во поднесоците од 30 октомври 2018 година и дополнувањата на 14 и 19 декември 2018 година, група на припадници на ромската етничка заедница, вклучувајќи триесет и тројца од апликантите, застапувани од г-а С. Бојковска, поднеле барање за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд како жртви на сегрегација и дискриминација во остварување на правото на образование во однос на Г.Д. Тие навеле дека во учебните години 2017/2018 и 2018/2019, имало три паралелки во прво одделение, од кои две биле мешани, а една била исклучиво ромска (со по осумнаесет ученици во секоја). Тие истакнале жалбени наводи дека биле исклучени од редовното образование и, според тоа, немале исти можности како учениците кои не се Роми во однос на нивното понатамошно образование, вработување и интеграција во општеството. Како поддршка на наводите, подносителите се повикале на извештаите на Народниот правобранител (види параграфи 35 и 37 подолу) и повторно ги навеле последиците од наводната сегрегација (види параграф 6 погоре). Тие побарале Уставниот суд да ја утврди сегрегацијата и да ги спречи релевантните државни, локални и училишни органи во преземањето понатамошни мерки кои би воделе кон дискриминација, имено сегрегацијата на Ромите во однос на нивното право на образование.

13. На 25 септември 2019 година Уставниот суд донел мнозинска одлука, во над триесет страници, со која го отфрли барањето на подносителите според членот 52 од Деловникот на Уставниот суд. Судот утврдил дека во разгледуваниот период во Г.Д. имало помалку ученици од македонска етничка припадност бидејќи тие биле запишани во други училишта или реони. Во учебната 2017/2018 година, 51 од учениците од македонска етничка припадност кои биле во реонот на

Г.Д. се запишале во четири училишта надвор од реонот. Дополнително, во реонот на кој припаѓа Г.Д. живее голема ромска заедница. Од Г.Д. потврдиле дека ситуацијата во моментот ги спречила да го обезбедат рамномерното распределување на учениците по паралелки во однос на етничката припадност, родот и социјалниот статус. Училиштето преземало одредени практични чекори (домашни посети, делење на летоци, средби со родители и релевантни власти) за поттикнување на уписот во тоа училиште на ученици од прво одделение кои не се Роми, како и прераспределба на учениците од ромска етничка припадност во рамки на постоечките паралелки во училиштето (последниот чекор не бил поддржан од родителите на учениците од мешаните паралелки, кои главно не се од ромска етничка припадност), кои не дале резултати. Во јуни 2016 година, тие попусто побарале општината да обезбеди строга примена на нејзините одлуки за реонизација на училиштата така што префрлување на ученици кои не се од ромска етничка припадност во училишта надвор од нивниот реон би им се дозволило само во исклучителни услови. Дополнително, било предложено учениците Роми да добијат полесен пристап до други училишта во други реони и да им се обезбеди бесплатен превоз. Врз основа на информациите добиени од Г.Д., Уставниот суд утврдил дека во учебната 2017/2018 година, 64% од сите ученици во прво одделение во Г.Д. биле Роми, а во учебната 2018/2019 година 67% од нив биле Роми. Понатаму ги потврдил и горенаведените бројки (види параграф 14 горе) во однос на етничката припадност на учениците во прво одделение во Г.Д. и нивното распоредување во паралелки во горенаведените години (единствениот исклучок бил дека во учебната 2017/2018 имало еден ученик кој не бил од ромска етничка припадност во наводно целосно ромската паралелка). Во двете мешани паралелки во прво одделение во учебната година 2017/2018 имало 31 и 32 ученици соодветно, додека пак во учебната година 2018/2019 имало 25 и 27 ученици. Судот дополнително заклучил дека не постоеле докази дека учениците Роми во „сегрегираниите“ паралелки трпеле третман различен од оној на учениците во мешаните паралелки, имено, дека добивале полошо образование. Според судот, „наводите за сегрегација ... мора да бидат поткрепени со релевантни факти и докази од кои би произлегол наводот за различен третман барем со степен на веројатност“ и не утврдил такви докази во разгледуваниот случај. „Наместо конкретни факти и докази за наводната повреда, во секој поединечен случај фокусот на барањето бил ставен врз општа ситуација и проблем, имено сегрегација во училиштата“. Според судот, „етничкиот состав на засегнатите паралелки не подразбира[л], сам по себе, автоматска дискриминација ... фактот дека немало ученици од

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

македонска етничка припадност во „сегрегираниите“ паралелки ..., земен сам по себе, не [бил] доволен за судот да ја испита основаноста на барањето ... имено, да дојде до објективен заклучок [дека постоела] сегрегација“.

14. Конечно, судот забележал дека барањето било предвременно со оглед на нејзината супсидијарна природа која бара претходно исцрпување на достапните редовни лекови, имено граѓанска тужба за дискриминација според Законот за спречување и заштита од дискриминација пред судовите со општа надлежност (одлука У.бр. 131/2018, доставена до адвокатот на подносителите на 18 декември 2019 година).

Б. Други релевантни информации

15. Во учебната година 2020/2021, од 87 ученици запишани во прво одделение во Г.Д., 57 биле Роми, 26 биле од македонска етничка припадност, а четири од турска. Во учебната година 2021/2022, од 78 ученици во прво одделение, 63 биле Роми, 14 биле етнички Македонци и еден бил Турчин. Тие биле поделени во четири паралелки, од кои две биле исклучиво ромски.

16. По претставка поднесена од страна на ЕЦПР во септември 2021 година, на 3 февруари 2022 година Комисијата донела мислење во кое утврдила дека индиректната дискриминација поради етничка сегрегација е системски проблем во образовниот процес кој произлегува од Законот за основно образование. Забележувајќи дека постоело „свесно одвојување на децата Роми од децата кои не се Роми“, Комисијата утврдила дека „контекстот може да има далекусежни последици не само за децата од ромска етничка припадност, туку и за децата кои не се Роми, бидејќи недостатокот на можности за децата од различни културни и етнички потекла да се интегрираат и да учат едни за други може во иднина да доведе до нетолеранција и дискриминација од страна на „посилната“ или побројната група“. Комисијата исто така издала општа препорака до релевантните државни и локални власти како и до администрацијата на засегнатите училишта за обезбедување построга и поконзистентна примена на одлуките за реонизација кои би ја намалиле сегрегацијата на Ромите. Како што има изјавено Владата, спроведувањето на овие препораки сè уште било во тек.

III. ГРАЃАНСКА ТУЖБА ЗА НАВОДНА ОПШТА ДИСКРИМИНАЦИЈА ПРОТИВ ДЕЦАТА РОМИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО

17. На 28 јануари и 12 април 2021 година, Хелсиншкиот комитет за човекови права во Скопје поднел граѓанска тужба за надомест на штета против неколку државни и локални органи, вклучувајќи ги Општините Битола и Штип, барајќи од првостепениот суд во Скопје да утврди дека постоела „сегрегација на децата Роми во образовниот процес“. Тужителот се повикал на многубројните извештаи од домашни и странски невладини организации, како и од меѓународни органи, издадени од 2009 година наваму, во кои се забележува ситуацијата на Ромите во тужената држава. Исто така, ги забележал релевантните факти, судски одлуки и пријави во врска со наводната дискриминација и сегрегација во Г.С. и Г.Д. Не се доставени информации во врска со тоа дали е донесена одлука по тужбата на тужителот.

ДОМАШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

I. УСТАВ ОД 1991 ГОДИНА

18. Членот 108 од Уставот пропишува дека Уставниот суд ја штити уставноста и законитоста. Според членот 110, Уставниот суд ја разгледува уставноста и законитоста на законите и другите прописи и ги штити човековите права и слободи наведени во тој член (вклучувајќи го правото да не се биде дискриминиран). Членот 112 пропишува дека, *inter alia*, тој може да ги укине или поништи законите или прописите доколку не се во согласност со Уставот или со законите.

II. ЗАКОН ЗА ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

19. Членот 4 од Законот, како што гласел кога бил на сила во релевантниот временски период, прецизирал дека основното образование е задолжително и трае девет години.

20. Членот 19 пропишувал дека во одлуката со која се основа основно училиште се наведува, *inter alia*, неговиот реон.

21. Членот 41 пропишувал дека бројот на ученици по паралелка треба да биде помеѓу дваесет и четири и триесет и четири ученици. Може да се оформи паралелка и со помалку ученици, доколку има согласност од основачот на училиштето и релевантното Министерство.

22. Според членот 46 ставови 3-5, училиштето мора да ги прима децата од својот реон. Може да запише деца и од други реони доколку има слободни места. Основачот на училиштето треба да го одреди реонот.

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

23. Ставовите 1 и 2 од членот 50 пропишувале дека родителот или старателот можат да го запишат детето во основно училиште во реонот каде што живеат или имаат трајно живеалиште. Родителот или старателот можат да го запишат детето во друго основно училиште во истиот или друг реон со согласност од училиштето во кое се запишува (училиште-примател).

III. ЗАКОНОТ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА ОД 2010 ГОДИНА

24. Законот, како што гласел додека бил на сила во релевантниот временски период, ги дефинирал и пропишал сите облици на директна или индиректна дискриминација (членови 3 и 6). Тој исто така им давал право на жртвите на дискриминација, според правилата на Законот за парнична постапка, пред граѓанските судови со општа надлежност да побараат правно признавање на наводната дискриминација, забрана на понатамошни штетни дејства и доделување надоместок (членови 34-41).

25. Членот 12 од Законот за спречување и заштита од дискриминација од 2020 година за прв пат ја дефинира сегрегацијата како физичко разделување на лице или група на луѓе врз дискриминаторска основа и без легитимна или објективно оправдана цел. Законот исто така предвидува судска заштита според правила слични на оние наведени во Законот од 2010 година (членови 32-40)

IV. ДЕЛОВНИК НА УСТАВНИОТ СУД

26. Членот 12 од Деловникот пропишува дека секој може да поднесе иницијатива за поведување постапка за оценување на уставноста и законитоста на пропис или друг општ акт.

27. Според членот 51, секој граѓанин што смета дека со конечна поединечна одлука или дејство му биле повредени правата или слободите може да бара заштита пред Уставниот суд.

28. Според членот 52, уставната постапка за заштита на човековите права и слободи мора да ги наведе причините поради кои се бара заштита, оспорените акти или дејства, фактите и доказите на кои се заснова барањето, како и сите други релевантни податоци.

29. Според членот 56, доколку Уставниот суд утврди повреда на човеково право или слобода, може да го поништи поединечниот акт или да го забрани дејството со кое е сторена повредата.

30. Не е дозволено извршување на конечните поединечни акти, донесени врз основа на закон или пропис, којшто судот го укинал, а доколку нивното извршување започнало, ќе биде запрено (член 80).

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

Членот 81 пропишува дека секој чие право било повредено со конечен поединечен акт заснован врз закон или пропис кој бил поништен од страна на Уставниот суд има право да побара, *inter alia*, надлежниот орган да го поништи конечниот поединечен акт.

V. ДОМАШНА СУДСКА ПРАКТИКА

31. Со одлука од 30 јануари 2013 година Уставниот суд решил да не поведе постапка за оценување на уставноста на членот 50 (2) од Законот за основно образование во делот кој упатува на „согласност од училиштето во кое се запишува (училиште-примател)“. На 6 март 2013 година судот прогласил за противуставен еден дел од општинската одлука за реонизација на училишта која вовела нови критериуми за прием (една година живеалиште и доказ за поседување имот), дополнително на критериумите наведени во членот 50 од Законот за основно образование (одлука *У.бр. 158/2012*).

32. Со одлука од 27 јуни 2018 година, Уставниот суд го прифатил барањето за заштита на слободите и правата поднесено од страна на две физички лица и утврдил дека тие претрпеле дискриминација при остварување на своето право на изразување врз основа на политичката определеност (одлука *У.бр. 116/2017*).

33. Владата достави примероци од три пресуди од 2017 година во кои граѓанските судови ги прифатиле тужбите поднесени според Законот за спречување и заштита од дискриминација на тужители кои биле спречени да ја напуштат територијата на тужената држава и врз таа основа им бил досуден надоместок за нематеријална штета (пресуди П4.бр.34/17; П4.бр.40/17 и П4.бр.55/17).

МЕЃУНАРОДНИ МАТЕРИЈАЛИ

I. ЕВРОПСКА КОМИСИЈА ПРОТИВ РАСИЗАМ И НЕТОЛЕРАНЦИЈА (ЕКРН)

A. Општа препорака бр. 13 на Европската комисија против расизам и нетолеранција за борба со антициганизмот и дискриминација на Ромите усвоена на 24 јуни 2011 година и дополнета на 1 декември 2020 година, Стразбур 2020 година

34. Релевантните делови на Општата препорака на ЕКРН бр. 13 гласат:

“Препорачува владите на земјите членки:

...

д. да преземат итни мерки, вклучувајќи и правни и политички, за да ја сопрат сегрегацијата во училиштата на која се подложени децата Роми, и тие да се интегрираат во училишта каде што има ученици од мнозинското население;

...”

ДРУГИ МАТЕРИЈАЛИ

I. ИЗВЕШТАИ НА НАРОДНИОТ ПРАВОБРАНИТЕЛ

A. Годишен извештај на Народниот правобранител за 2011 година

35. Релевантните делови од годишниот извештај на Народниот правобранител за 2011 година гласат:

“... За жал, во државата сè уште постои сегрегација на учениците Роми кои, во одредени училишта, се одвоени од останатите ученици во посебни паралелки, и принципот на регионално запишување во образовниот процес не се почитува во однос на овие деца. На пример, во одредени општини во кои ромската етничка заедница претставува мнозинство, како во Битола и Штип, децата Роми се запишуваат само во одредени училишта, без разлика дали училиштето припаѓа на реонот каде што се наоѓа нивниот дом...”

B. Годишен извештај на Народниот правобранител за 2012 година

36. Релевантните делови од годишниот извештај на Народниот правобранител за 2011 година гласат:

“... Правобранителот ја нагласува потребата за активни мерки и политики за унапредување во однос на ромската заедница и децата Роми, бидејќи се мета на најинтензивно негативно стереотипизирање и општествено оддалечување од другите деца. За жал, во Република Македонија сè уште има случаи на сегрегација на учениците Роми, со оглед на тоа дека во некои училишта овие деца се одвоени од останатите и распоредени во посебни паралелки и за нив не се применува реонализацијата на уписниот процес ... Флексибилноста во толкувањето на законодавството доведува до ситуација каде што реон со мешан етнички состав вклучува училишта со единствен етникум.

... Токму ова флексибилно толкување на процесот на реонализација доведе до фактот дека во Општина Битола, во училиште во кое вообичаено учат и Роми и Македонци, во учебната 2012/2013 година се запишале само дванаесет деца Македонци, поради големото присуство на деца Роми. Правобранителот ги посочи последиците од оваа ситуација и побара општинската администрација да преземе мерки за да ги спречи ваквите случаи, бидејќи може да имаат негативно влијание и да го загрозат постоењето на училиштето во ваков вид средина. ...”

В. Информации за ситуацијата со уписот и распределувањето на учениците Роми во прво одделение во мешани паралелки во учебната 2014/2015 година, октомври 2015 година

37. Како што забележа Народниот правобранител, во учебната 2014/2015 година, 73 од 86-те ученици запишани во прво одделение во Г.С. биле Роми. Постоеле три паралелки во кои сите ученици биле Роми, со 68 ученици, додека преостанатите пет ученици Роми биле распределени во мешана паралелка. Г.С. и Г.Д. обете биле на списокот училишта во кои првоодделенците не биле запишувани во согласност со релевантните одлуки за реонизација. Како главна причина за неусогласеноста со одлуката за реонизација било наведено одбивањето на родителите од македонска етничка припадност да ги запишат своите деца бидејќи обете училишта биле посетувани од деца од ромска етничка припадност. Народниот правобранител препорачал релевантните власти да преземат мерки за да го обезбедат урамнотеженото запишување на учениците Роми во мешани паралелки и спроведувањето на одлуките за реонизација на начин кој ќе ја „намали сегрегацијата на учениците Роми“.

ПРАВОТО

I. СПОЈУВАЊЕ НА АПЛИКАЦИИТЕ

38. Со оглед на сличниот предмет на апликациите, Судот смета дека е соодветно да ги разгледа заеднички во единствена пресуда.

II. НАВОДНА ПОВРЕДА НА ЧЛЕНОТ 14 ОД КОНВЕНЦИЈАТА ЗЕМЕН ВО ВРСКА СО ЧЛЕНОТ 2 ОД ПРОТОКОЛОТ БР. 1 КОН КОНВЕНЦИЈАТА

39. Апликантите се жалеа на сегрегација во основните училишта Г.С. и Г.Д. во Битола и Штип без никакво објективно и разумно оправдување. Тие се жалеа на распределување на децата апликанти во Г.С. како училиште исклучиво за Роми, и во паралелки во кои сите ученици биле Роми, во случајот на Г.Д. Апликантите се повикале на членот 1 од Протоколот бр. 12 кон Конвенцијата и членот 14 од Конвенцијата. Судот, кој владее со правниот карактер кој ќе им се даде на фактите на случајот (види *Radomilja and Others v. Croatia* [GC], бр. 37685/10, § 124, 20 март 2018 година, и *Söderman v. Sweden* [GC], бр. 5786/08, § 57, ЕСЧП 2013), смета дека жалбените наводи треба да се разгледуваат според членот 14, земен во врска со членот 12 од Протоколот бр. 1 (види, *mutatis*

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

mutandis, X and Y v. North Macedonia, бр. 173/17, § 64, 5 ноември 2020 година, и *Memedov v. North Macedonia* [Комитет], бр. 31016/17, § 32, 24 јуни 2021 година). Релевантните одредби гласат:

Член 14

„Уживањето на правата и слободите, признаени со оваа Конвенција, треба да се обезбеди без никаква дискриминација заснована врз пол, раса, боја на кожата, јазик, вера, политичко или кое и да е друго мислење, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, материјална положба, потекло по раѓање или кој и да е друг статус.“

Член 2 од Протоколот бр. 1

„Никому не може да му се одземе правото на образование. Во своето дејствување во областа на образованието и наставата, државата ги почитува правата на родителите да обезбедат образование и настава во согласност со своите верски и филозофски убедувања.“

А. Допуштеноост

1. Поднесоците на странките

(а) Владата

40. Во своите опсервации од 17 јануари 2022 година, Владата сметаше дека апликантите не можеле да тврдат дека се жртви на повреда на правата во рамките на значењето на членот 34 од Конвенцијата бидејќи нивните жалбени наводи се однесувале на општа ситуација во образованието и тие не претставиле конкретни докази дека биле директно засегнати од ситуацијата за која се жалеле. Во секој случај, статусот на жртва не може да се препознае ни во однос на децата апликанти Ф. Г. (апликант бр. 12) и А. К. (апликант бр. 13) (апликација бр. 11811/20) ниту пак А. М. (апликант бр. 24) и Р.М. (апликант бр. 28) (апликација бр. 13550/20) кои биле распределени во мешани паралелки, ниту пак во однос на возрасните апликанти.

41. Владата дополнително аргументираше дека правниот лек кој го употребиле апликантите не бил соодветен и не давал шанси за успех на нивните жалбени наводи бидејќи апликантите не претставиле никаков конкретен доказ за повредата за која се пожалиле (во однос на апликацијата бр. 11811/20, немало доказ дека на децата апликанти не им било дозволено да се запишат во други државни училишта). Апликантите, кои биле застапувани од страна на адвокат, морале да знаат дека не може да се разгледува основаноста на нивните жалбени наводи. Од овие причини, одлуките на Уставниот суд не го запреле истекувањето на шестмесечниот временски рок, кој може да се смета

дека започнал да тече на 30 јануари 2013 година, датумот на кој Уставниот суд одлучил дека членот 50 (2) од Законот за основно образование е во согласност со Уставот (види параграф 31 горе).

42. Понатаму, бидејќи ситуацијата за која се жалеле апликантите, вклучувајќи ги релевантните одлуки за реонизација, не произлегле од поединечно дејство преземено од страна на државен орган, туку од самото законодавство, апликантите требало наместо тоа да побараат од Уставниот суд да ја оцени уставноста и/или законитоста на релевантната регулаторна рамка. Апликантите исто така пропуштиле да побараат судска заштита согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација и се обратиле директно пред Уставниот суд без оглед на тоа дека второнаведената мерка била со супсидијарна природа и го претпоставувала претходното исцрпување на редовните правни лекови, како што утврдил Уставниот суд во однос на апликацијата бр. 13550/20 (види параграф 14 горе). Иако двата правни лекови биле достапни и нуделе разумни изгледи за успех, граѓанската постапка за обесштетување била поефективна и експедитивна со тоа што им нудела на апликантите можност да добијат надоместок доколку таа биде успешна, што не бил случајот со постапката пред Уставниот суд, којашто, доколку била успешна, ќе требало да се води постапка за барање надоместок пред граѓански суд. Судската практика ја поддржува ефективноста на граѓанската постапка за обесштетување (види параграф 33 горе). Приговорот за неисцрпување се применува *a fortiori* на апликантите кои не учествувале во постапката пред Уставниот суд.

43. Во документ со датум од 7 април 2022 година кој ги содржел дополнителните опсервации на Владата и коментари на барањата на апликантите за правичен надоместок, Владата се повикала на граѓанската тужба поднесена од страна на Хелсиншкиот комитет (види параграф 17 горе) којашто, според Владата, направила апликациите да бидат предвремени.

(б) Апликантите

44. Апликантите ги оспориле аргументите на Владата. Приговорот на Владата во однос на нивниот статус на жртви бил неиздржан бидејќи тие поднеле *prima facie* случај на дискриминација пред Уставниот суд. Сегрегацијата на која се однесувал жалбениот навод ги засега сите деца апликанти, вклучувајќи ги четворицата апликанти распределени во мешани паралелки на кои упати Владата. Возрасните апликанти требало да се сметаат за жртви на дискриминација во однос на запишувањето на нивните деца и оформувањето на паралелките во засегнатите училишта.

45. Тие понатаму тврдеа дека барањето за заштита на слободите и правата било ефективен лек за жалбените наводи (види параграф 32 горе) и дека треба да се земе предвид во сметањето на шестмесечниот временски рок. Иницијативата за оценување на уставноста или законитоста не била соодветна во овие околности бидејќи не можела соодветно да го адресира проблемот на селективната примена на релевантната регулаторна рамка во пракса, што била суштината на нивните поплаки. Граѓанската тужба според Законот за спречување и заштита од дискриминација била алтернативна постапка за обесштетување која се стремела кон истата цел како и барањето за заштита на слободите и правата. Поради тоа од нив не се барало да ја искористат.

46. Апликантите кои не биле дел од постапката пред Уставниот суд би требало да се изостават од барањето за исцрпување и би можеле да се сметаат за жртви на наводната повреда бидејќи нивната поединечна ситуација не била поразлична од онаа на апликантите кои го поднеле барањето пред тој суд. Во врска со ова, апликантите аргументирале дека уставната тужба може да се смета за тужба од јавен интерес и со тоа и начин за исцрпување на домашните лекови.

2. Оценка на Судот

(а) Статусот на жртви на апликантите

47. Релевантните принципи од Конвенцијата во врска со статусот на жртва на еден апликант се сумирани во *Vallianatos and Others v. Greece* ([GC], бр. 29381/09 и 32684/09, § 47, ЕСЧП 2013 (извадоци)).

48. Владата го оспорила статусот на жртви на апликантите бидејќи нивните жалбени наводи биле од општа природа и тие не успеале да изградат *prima facie* случај дека биле директно засегнати од ситуацијата за која се пожалиле. Судот смета дека овој приговор допира до самата срж на жалбените наводи на апликантите под членот 14 земен во врска со членот 2 од Протоколот бр. 1, и дека би било посоодветно тој да се разгледува во делот на основаноста.

49. Во однос на приговорот на Владата во врска со статусот на жртви на децата апликанти кои биле распределени во мешани паралелки во Г.С. и Г.Д., Судот смета дека решавачко е дали нивната ситуација може да се смета за слична на онаа на останатите малолетни апликанти во однос на поднесените наводи (види *Lavida and Others v. Greece*, бр. 7973/10, § 51, 30 мај 2013),

50. Во однос на децата апликанти бр. 12 и 13 (апликација бр. 11811/20), треба да се забележи дека нивниот случај се однесува на наводна дискриминација против Ромите поради нивното распоредување во Г.С., наводно училиште исклучиво за Роми, без разлика на етничкиот состав на паралелките. Соодветно на тоа, фактот дека овие деца биле распоредени во мешани паралелки во Г.С. не ја прави нивната ситуација суштински поразлична од останатите деца апликанти Роми во Г.С. Од овие причини, Судот смета дека децата апликанти во прашање можат да го заземат статусот на жртви на наводната повреда.

51. Истото не може да се рече за децата апликанти бр. 24 и 28 (апликација бр. 13550/20) кои биле распределени во мешани паралелки во Г.Д. Со оглед на тоа дека нивниот жалбен навод се однесува на распределувањето на учениците Роми во исклучиво ромски паралелки во Г.Д., овие апликанти не можат да се сметаат за жртви во рамки на значењето на членот 34 од Конвенцијата. Соодветно на тоа, нивните жалбени наводи мора да се прогласат за недопуштени поради тоа што се *ratione personae* некомпатибилни со одредбите од Конвенцијата за намените на членот 35 став 3(a) и мора да бидат отфрлени во согласност со членот 35 став 4.

52. Накрај, Судот смета дека возрасните апликанти, кои се родители на малолетните ученици, многу од кои учествувале во постапката пред Уставниот суд во сопствено име и во име на нивните малолетни деца, го имаат правото да го осигураат образованието на своите деца во согласност со сопствените филозофски убедувања и имаат легитимен личен интерес да ја проследат обжалената ситуација до нејзин крај. Соодветно на ова, тие исто така можат да тврдат дека се жртви на наводната дискриминација (*ibid.*, § 51, и *X and Others v. Albania*, бр. 73548/17 и 45521/19, 31 мај 2022 година). Бидејќи статусот на жртва на детето и на родителот се суштински поврзани, жалбените наводи на апликантите М. Парлапанова и А. Мемедова (апликанти бр. 32 и 27), коишто се родители на апликантите бр. 24 и 28, соодветно, исто така мора да се прогласат за недопуштени поради тоа што се *ratione personae* некомпатибилни со одредбите од Конвенцијата за намените на членот 35 став 3(a) и мора да бидат отфрлени во согласност со членот 35 став 4.

(б) Неисцрпување на домашните правни лекови и усогласеност со правилото на шестмесечен рок

53. Релевантните принципи од Конвенцијата во врска со блиската интеракција помеѓу исцрпувањето на домашните правни лекови и шестмесечниот период се сумирани во *Jeronovičs v. Latvia* ([GC], бр.

44898/10, § 75, ЕСЧП 2016) и *El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], бр. 39630/09, § 136, ЕСЧП 2012). Релевантните принципи од Конвенцијата во врска со неисцрпувањето се сумирани во пресудата на Судот за *Vučković and Others v. Serbia* ((прелиминарен приговор) [GC], бр. 17153/11 и 29 други, §§ 69-77, 25 март 2014 година). Понатаму, Судот повторува дека во случај на постоење на повеќе домашни правни лекови кои може да ги употреби поединецот, тоа лице има право да одбере, со цел исполнување на барањето за исцрпување на домашните правни лекови, правен лек кој ќе се однесува на нивниот суштински проблем. Со други зборови, кога ќе се искористи еден правен лек, веќе не се бара употребата на друг правен лек со суштински иста цел (види *Jasinskis v. Latvia*, бр. 45744/08, § 50, 21 декември 2010 година, и *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* [GC], бр. 41720/13, § 177, 25 јуни 2019 година).

54. Во однос на разгледуваниот случај, Судот забележува дека педесет и два апликанти поднеле барање за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд со кое се барало тој да утврди дека постоела сегрегација, имено дискриминација врз основа на нивното ромско потекло, при остварувањето на правото на образование во однос на Г.С. и Г.Д. Судот има добро воспоставена судска практика според која Уставниот суд има целосна надлежност, согласно членот 110 став 3 од Уставот, да се справи со наводните повреди на правата и слободите според членот 14 од Конвенцијата (види *Sulejmanov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* 18 септември 2006 година; *Vraniskoski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (одлука), бр. 37973/05, 26 мај 2009 година; и *Sijakova and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (одлука), бр. 67914/01, 6 март 2003 година). Иако Владата не ја оспорила ефективноста на оваа мерка, како таква, таа сепак аргументирала дека, во дадените околности, би било посоодветно апликантите да поведат постапка за уставна оценка на релевантното законодавство, или да ја искористат граѓанската авенија за обесштетување според Законот за спречување и заштита од дискриминација. Судот ќе ги разгледа и овие приговори.

55. Имајќи ги предвид применливите правила за уставно оценување (види параграфи 26 и 30 горе), несомнено е дека било кое физичко лице може да побара уставна оценка на правен инструмент и дека таквото барање би можело, доколку е успешно и во одредени околности, да им овозможи на оние кои се директно засегнати да се изборат за индивидуалните права и слободи кои произлегуваат од законодавството што Уставниот суд го прогласило за противуставно или противзаконско. Меѓутоа, апликантите тврделе дека нивните жалбени наводи не биле

последица на законодавството како такво, туку на начинот на кој тоа се спроведува во пракса (види параграфи 6 и 45 горе). Односно, во своите барања пред Уставниот суд тие ниту посочиле релевантно законодавство ниту поднеле аргументи дека одредена законска одредба или одлука на локалните власти не била во согласност со Уставот или законите. Неоспорените наоди на Народниот правобранител во тоа време исто така ги посочиле толкувањето и практичната примена на правилата за запишување и префрлување на учениците (види параграфи 35-37 горе). Понатаму, треба да се забележи дека Уставниот суд веќе утврдил дека членот 50 (делумно) од Законот за основно образование, којшто служел како правна основа за префрлувањето на ученици од едно во друго училиште, бил усогласен со Уставот (види параграф 31 горе). Не постои ништо што укажува дека Уставниот суд би одлучил поинаку доколку апликантите побарале ново оценување на уставноста на таа одредба. Дополнително, не се тврдело дека релевантните одлуки во однос на реоните на училиштата во разгледуваниот случај содржеле правила поинакви од оние кои се предвидени во релевантните закони (за разлика од оспорената одлука за реонизација која Уставниот суд ја прогласил за противзаконска, види параграф 31 горе), ниту пак биле на друг начин очигледно противуставни или противзаконски, што би дало веројатност за успех на иницијативата од членот 12 од Деловникот на Уставниот суд.

56. Во такви околности, Судот не смета дека иницијативата за оценување на уставноста од членот 12 од Деловникот на Уставниот суд ќе била посоодветна за жалбените наводи на апликантите, ниту пак дека нивното некористење на овој правен лек е еднакво на неисцрпување.

57. Во однос на граѓанската постапка за обесштетување според Законот за спречување и заштита од дискриминација, Владата се чини дека изразила претпочитање на тој правен лек во однос на барањето за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд, од една страна, и тврдеше дека тој морало да се искористи пред барањето пред Уставниот суд, од друга страна.

58. Што се однесува до претходниот аргумент, Судот забележува дека според законодавството на тужената држава и двата начини на обесштетување – граѓанската постапка и барањето за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд – може да доведат до утврдување на дискриминација. Понатаму, и граѓанските судови и Уставниот суд имале овластување да носат одлуки кои се обврзувачки и извршни за јавните и приватните субјекти и да наредуваат мерки за антидискриминација. Накрај, и двата лека, доколку се успешни, можат да доведат до надомест на штета. Тоа што таквиот надомест не може да

се додели директно во контекст на барањето пред Уставниот суд, туку во одделна граѓанска постапка (види параграф 42 погоре), не го прави барањето пред Уставниот суд неефективно, и тој факт сам по себе не може да се смета против апликантите во однос на слободниот избор што го направиле од достапните лекови. Во такви околности, Судот смета дека и двата правни лекови во суштина ја следат истата цел и граѓанскиот правен лек немало да додаде ништо повеќе од она што го понудило барањето за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд во однос на жалбените наводи на апликантите.

59. Во однос на другиот аргумент (последователна употреба на правни лекови; види параграф 56 горе), Судот забележува дека во одлуката *У.бр. 132/2018* од 18 септември 2019 година, Уставниот суд не се повикал на наводниот услов апликантите да ја имаат искористено граѓанската постапка за обесштетување пред да поднесат барање пред Уставниот суд (види параграф 8 горе). Според судската практика на Судот, би било непотребно формалистички да се бара од апликантите да искористат правен лек што дури ни највисокиот суд во засегната држава не ги обврзал да го искористат (види *D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], бр. 57325/00, § 118, ЕСЧП 2007-IV). Точно е дека Уставниот суд го напоменал овој услов во одлуката *У.бр. 131/2018* од 25 септември 2019 година (види параграф 14 горе). Меѓутоа, ниту Уставниот суд ниту Владата ја објасниле оваа дискрепанца во двете одлуки кои биле донесени во близок временски период. Понатаму, и во двете одлуки Уставниот суд ги отфрлил барањата поради недостаток на конкретен доказ дека апликантите биле директно погодени од ситуацијата на која се жалеле. Тој заклучок следел по долго испитување на прифатените докази и утврдување на релевантните факти. Дополнително, отфрлањето се засновало врз членот 52 од Деловникот на Уставниот суд, кој не содржел одредба во врска со неисцрпувањето (види, *mutatis mutandis*, *Voggenreiter v. Germany* (одл.), бр. 47169/99, 28 ноември 2002 година). Накрај, треба да се забележи дека Владата не поднела примери во кои Уставниот суд го применил истиот пристап во својата претходна судска практика (види параграф 32 горе), и поважно, во праксата која следи по неговата одлука *У.бр. 131/2018* од 25 септември 2019 година.

60. Во такви услови, иако предложениот пристап не може да се смета, во принцип, за неразумен во однос на системот во рамки на кој функционираат домашните правни лекови и супериорната положба на Уставниот суд во правосудството на тужената држава, Судот не смета дека тој може да се примени во предметниот случај.

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

61. Што се однесува на приговорите на Владата, за прв пат покренати на 7 април 2022 година, во врска со постапката поведена од страна на Хелсиншкиот комитет во јануари 2021 година (види параграф 17 и 43 горе), како тужба од јавен интерес (*Kósa v. Hungary* (одлука) бр. 53461/15, 21 ноември 2017 година, за разлика од аргументите на апликантите во параграф 46 горе), Судот утврдува дека, поради причините наведени во *Khlaifia and Others v. Italy* ([GC], бр. 16483/12, §§ 52-54, 15 декември 2016 година), кои исто така се применливи на предметниот случајот, Владата е спречена од повикување на тие основи, кои не биле покренати во нејзиниот првичен приговор за неисцрпување од 17 јануари 2022 година (види параграф 40 горе).

62. Соодветно на тоа, Судот заклучува дека апликантите кои ја одбрале уставната авенија за обесштетување го сториле она што можело разумно да се очекува од нив, и со тоа ги исполниле на барањата од членот 35 став 1 од Конвенцијата.

63. Накрај, Судот не гледа причина да верува дека Уставниот суд би одлучил поинаку доколку преостанатите апликанти, чија ситуација била слична на онаа на апликантите кои учествувале, поднеле барање пред Уставниот суд согласно членот 51 од Деловникот на Уставниот суд. Според тоа тој смета дека во особените околности на случајот, и земајќи ја исто така предвид природата на жалбените наводи во однос на наводната пракса на сегрегација на Ромите во училиштата кои се во прашање, фактот дека некои од апликантите не го употребиле овој правен лек не може да се смета за нивно неисцрпување на домашните правни лекови (види, *mutatis mutandis*, *Vasilkoski and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, бр. 28169/08, § 46, 28 октомври 2010 година).

64. Според ова приговорите на Владата за неисцрпување на домашните правни лекови и непочитување со правилото на шестмесечен рок мора да бидат отфрлени.

(в) Заклучок

65. Бидејќи не е утврдена друга основа за нивно прогласување за недопуштени, останатите жалбени наводи на апликантите (види параграфи 51 и 52 горе) според членот 14 земен во врска со членот 2 од Протоколот бр. 1 кон Конвенцијата мора да се прогласат за допуштени.

Б. Основаност

1. Поднесоците на странките

а) Апликантите

66. Апликантите тврдеа дека достапните статистички податоци, сами по себе, го префрлиле товарот на докажување на Владата, која не успеала да покаже дека не постоела дискриминација. Одлуките на родителите кои не се Роми да ги запишуваат своите деца во други училишта (познато како „бел лет“) не би можеле да бидат оправдување за училишната сегрегација. Дури и доколку во реонот постоел голем процент на ромски семејства, властите ја имале позитивната обврска да преземат чекори за да се спречи сегрегацијата на училиштата. Понатаму, сегрегираниите училишта претставуваат дискриминација дури и во отсуство на дискриминаторска намера од страна на државата. Бројките за академската 2021/2022 година покажале дека сегрегацијата на Ромите продолжила, што според апликантите требало да се смета како доказ за „антициганизам“.

б) Владата

67. Владата тврдеше дека училиштата кои се во прашање биле редовни државни основни училишта кои следеле наставна програма идентична на онаа во сите такви училишта. Учениците кои завршиле во тие училишта ги имале истите можности да продолжат со средно образование како и учениците од кое било друго училиште. Апликантите не претставиле никакви докази дека нивното образование во предметните училишта ги ставило во неповолна положба во однос на другите ученици во споредлива ситуација. Тоа што поголемиот дел од учениците во училиштата биле Роми се должи на фактот што училиштата припаѓаат на реони претежно населени со Роми. Учениците Роми ниту биле распределени во посебни паралелки каде што се стекнале со полошо образование, ниту пак биле третираны поинаку од учениците од друго етничко потекло. Етничкото потекло на учениците не играло никаква улога во оформувањето на паралелките или префрлувањето на учениците во други училишта. Апликантите, иако според законот имале право на тоа, не се обиделе да ја променат својата ситуација, имено со запишување во други училишта (во однос на Г.С., претходните примери покажале дека таквото префрлање не било попречено од страна на родителите на децата кои не се Роми во училиштето во кое би се запишале (училиштето-примател)) или барање на прераспределба на учениците од засегнатите паралелки. Државата не може да биде одговорна за неуспехот на апликантите да побараат

префрлување во друго училиште и за законскиот избор на учениците кои барале такво префрлување.

2. Оценка на Судот

68. Релевантните принципи од Конвенцијата во однос на наводната дискриминација на Ромите при остварувањето на нивното право на образование се утврдени во *D.H. and Others v. the Czech Republic* ([GC], бр. 57325/00, §§ 175-81, ЕСЧП 2007-IV) и *Oršuš and Others v. Croatia* ([GC], бр. 15766/03, §§ 144 и 146-48, ЕСЧП 2010 и се дополнително сумирани во *Lavida and Others*, цитиран горе, §§ 60-63 и 72). Особено се повторува дека дискриминацијата која е потенцијално спротивна на Конвенцијата може да потекне од *de facto* ситуација. Отсуствувањето на дискриминаторска намера од страна на државата не може да се смета за објективно оправдување.

69. Понатаму, се повторува дека како резултат на нивната турбулентна историја и постојаното раселување, Ромите станале специфичен вид обесправено и ранливо малцинство. Според ова потребна им е и посебна заштита. Нивната ранлива положба значи дека посебно внимание треба да се посвети на нивните потреби и нивниот различен начин на живот, во релевантната регулаторна рамка како и при донесување одлуки во одредени случаи (види *Horváth and Kiss v. Hungary*, бр. 11146/11, § 102, 29 јануари 2013 година).

70. Предметниот случај се однесува на наводна сегрегација на учениците Роми во две државни основни училишта, имено Г.С. и Г.Д., врз основа на слични, но различни, фактички состојби. Како што е забележано погоре (види параграфи 5, 12, 50 и 51 горе), апликацијата бр. 11811/20 се однесува учебната 2018/2019 година и сместувањето на учениците Роми во Г.С., кое е наводно исклучиво ромско училиште, а апликацијата бр. 13550/20 се однесува на распределувањето на првоодделенците Роми во исклучиво ромски паралелки во Г.Д. во учебните 2017/2018 и 2018/2019 година. Во отсуство на доволни докази, Судот не може да заклучи ништо освен дека двете училишта и сите паралелки, без разлика на нивниот етнички состав, нуделе програма која била иста, или барем слична на онаа на другите државни основни училишта, кои дозволувале преминување кон средно образование на крај на циклусот (види *Lavida and Others*, цитиран горе, § 65).

71. Во однос на Г.С., несомнено е, и очигледно од фактите на случајот и аргументите на страните, дека тоа било училиште во кое најголемиот дел од учениците се Роми (види *X and Others*, цитиран горе, § 3). За време на разгледуваниот период, 83.5% од учениците во Г.С. биле Роми. Учениците со македонско етничко потекло кои учеле во училиштето во

секое одделение главно биле распределувани заедно во една паралелка. Како контраст на ова, во Т.А., речиси исклучиво, учеле ученици кои биле етнички Македонци и кои претставувале 95.1% од сите ученици (2.54% од учениците биле Роми). Понатаму, од 145 ученици кои можеле да се запишат во прво одделение во двете училишта, пет ученици Македонци и 63 ученици Роми биле запишани во Г.С., додека пак во Т.А. биле запишани шест ученици Роми во прво одделение. Врз основа на горенаведените бројки, Уставниот суд заклучил дека „децата во населбата Баир учат во две училишта поделени по етникум“ (види параграф 8 горе).

72. Народниот правобранител исто така ја забележал големата непропорционалност во распределувањето на Ромите и на оние кои не се Роми во Г.С. во претходните академски години. Тој исто така ги потврдил аргументите на апликантите дека главната причина за непропорционалното запишување на учениците Роми во Г.С. бил начинот на кој регулаторната рамка за упис и префрлување на ученици се применувала во пракса, што се должи на одбивањето на родителите кои не се Роми да ги запишат своите деца во Г.С. (види параграфи 36 и 37 горе). Владата не ги оспорила овие наоди.

73. Што се однесува до аргументот на Владата дека горенаведената ситуација е резултат на фактот дека повеќето од жителите во населбата Баир, каде што се наоѓа Г.С., биле Роми, Судот смета дека етничката структура на жителите во реонот не може, во дадените околности, да биде доволна за објективно оправдување на сегрегацијата на Ромите во Г.С. Судот забележува дека етничкиот состав на учениците во Т.А. бил потполно различен од Г.С., без оглед на тоа што Т.А. се наоѓа на оддалеченост од 600 метри од Г.С. и припаѓа на истиот реон.

74. Понатаму, Судот не смета дека апликантите треба да се сметаат за одговорни за обжалената ситуација поради нивниот неуспех да побараат префрлување во други училишта. Како прво, нивниот избор да се запишат во Г.С., како училиште за нивен задолжителен прием, бил во согласност со главното правило за упис на ученици според членовите 46 и 50 од Законот за основно образование (види параграфи 22 и 23 горе). Второ, и уште поважно, примарно е државата да преземе позитивни ефективни мерки за да ја исправи фактичката нееднаквост на апликантите и да избегне продолжување на дискриминацијата која произлегла од нивната преголема застапеност во Г.С., со што ќе се прекине кругот на маргинализација и ќе им се дозволи да живеат како рамноправни граѓани уште од раните етапи на нивниот живот (види *X and Others v. Albania*, цитиран горе, § 84, и *Horváth and Kiss*, цитиран горе, § 116). Не било дадено објаснување зошто не е преземена мерка за

корекција на нерамнотежата во етничкиот состав на двете разгледувани училишта или за прераспределување на реоните на училиштата, ниту зошто не е преземена друга соодветна мерка за десегрегација, и покрај повторените препораки од страна на Народниот правобранител во овој поглед. Судот забележува дека обжалената ситуација продолжила во годините по разгледуваниот период, а се влошила во 2021/2022 година кога учениците од прво одделение запишани во Г.С. биле исклучиво Роми (види параграф 9 горе).

75. Што се однесува до Г.Д., фактите покажуваат дека во учебната 2017/2018 година, учениците Роми претставувале 64% од сите ученици во прво одделение, а во учебната 2018/2019 година претставувале 67%. Во секоја од разгледуваните учебни години, имало три паралелки во прво одделение, од кои две биле мешани, а во една сите ученици биле Роми. Според ова, не може да се каже дека било општа политика учениците Роми автоматски да се распределуваат во одделни паралелки во предметното училиште (види *Oršuš and Others*, цитиран горе, § 152).

76. Несомнено е (види параграфи 13 и 66 горе) дека горенаведените бројки се делумно резултат на тоа дека во реонот на кој припаѓа Г.Д. живее голема заедница на Роми. Меѓутоа, како што има утврдено Уставниот суд, имало значајно заминување на учениците од македонско етничко потекло кои припаѓаат на реонот на Г.Д. (види параграф 13 горе). Владата не понудила докази кои негираат дека ваквата практика се должи на одбивањето на родителите на учениците кои не се Роми да ги запишат своите деца во Г.Д. поради големото присуство на ученици Роми, што, како што истакнал Народниот правобранител, било главната причина за обжалената ситуација во претходните учебни години (види параграф 37 горе). Понатаму, вреди да се забележи нерамномерната распределба на учениците од прво одделение во учебната 2017/2018 година во мешани (31 и 32 ученици во двете паралелки) и исклучиво ромска (18 ученици) паралелка, со тоа што втората паралелка има помалку ученици од минималниот праг утврден со закон (24 ученици, види параграф 21 горе).

77. Судот забележува дека училиштето го признало постоењето на сегрегацијата и презело одредени мерки за справување со проблемот. Меѓутоа, ниеден од неговите обиди и предлози, вклучувајќи ја прераспределбата на учениците во паралелките, не се остварил главно поради отпорот кој го покажале родителите на децата кои не се Роми (види параграф 13 горе). Судот забележува дека обжалената ситуација продолжила до денешен ден (види параграф 15 горе).

78. Со оглед на горенаведеното, и дури и во отсуство на каква било дискриминаторска намера од страна на државата, Судот смета дека

сегрегацијата на децата Роми во Г.С. и Г.Д. во текот на разгледуваниот период не може да се смета за објективно и разумно оправдана со легитимна цел.

79. Соодветно на тоа, Судот го одбива остатокот од прелиминарниот приговор на Владата (види параграф 48 горе) и смета дека постоела повреда на членот 14 од Конвенцијата земен во врска со членот 2 од Протоколот бр. 2 кон Конвенцијата.

III. ПРИМЕНА НА ЧЛЕНОВИТЕ 41 И 46 ОД КОНВЕНЦИЈАТА

A. Член 41 од Конвенцијата

80. Членот 41 од Конвенцијата предвидува:

„Ако Судот оцени дека постои повреда на Конвенцијата или на нејзините протоколи и ако внатрешното право на заинтересираната висока договорна страна овозможува само делумно отстранување на последиците на таа повреда, Судот ѝ дава на оштетената страна, доколку е потребно, правичен надоместок.“

1. Штета

81. Апликантите побарале 4.500 евра по човек како надоместок за нематеријална штета предизвикана од претрпеното страдање како резултат на наводната повреда.

82. Владата ги оспорила барањата на апликантите како прекумерни.

83. Судот смета дека преостанатите апликанти (види параграф 51 и 52 горе) несомнено претрпеле нематеријална штета – особено од фрустрацијата поради дискриминацијата на која биле жртви – и дека утврдувањето повреда на Конвенцијата не претставува доволно надоместување во овој поглед. Земајќи го предвид временскиот опсег на случајот дефиниран во параграф 70 горе и одлучувајќи на еднаква основа, им доделува на секое од домаќинствата на апликантите (родителите и нивните малолетни деца) 1.200 евра како надоместок за нематеријална штета, плус било кој данок кој може да се наплати на таа сума.

2. Трошоци

84. Апликантите исто така побарале 2.250 евра што соодветствуваат на правните трошоци за нивното правно застапување во постапката пред Уставниот суд. Во поддршка на ова беше доставен договорот помеѓу ЕЦПР и адвокатот кој ги застапувал апликантите пред овој суд.

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

Апликантите исто така побарале 3.600 евра за трошоците и издатоците со кои се стекнале пред Судот, што одговара на триесет часови правничка работа од страна на три адвокати на ЕЦПР (120 евра по час), врз основа на тарифник кој се применува во Белгија (седиштето на ЕЦПР).

85. Владата ги оспори барањата на апликантите по овој основ како прекумерни и неразумни во износот. Понатаму, немало ништо што укажува дека апликантите ги платиле или биле обврзани да ги платат бараните трошоци.

86. Според судската практика на Судот, апликантот има право на надоместување на трошоците само доколку се покаже дека тие биле реално направени и неопходни, и се разумни во износот (види *Editions Plon v. France*, бр. 58148/00, § 64, ЕСЧП 2004-IV). Односно, апликантот мора да ги има платено, или да е обврзан да ги плати овие трошоци, според правна или договорна обврска, и тие мора да биле неизбежни со цел да се спречи утврдената повреда или да се добие обесштетување (види *Popovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, бр. 12316/07, § 102, 31 октомври 2013 година). Во предметниот случај, земајќи ги предвид горенаведените критериуми и недостатокот на документи кои би потврдиле дека плаќањето на бараните трошоци и издатоци се на товар на апликантите, Судот ги отфрла овие барања по сите основи.

Б. Член 46 од Конвенцијата

87. Членот 46 од Конвенцијата пропишува:

„1. Високите договорни страни се обврзуваат да се придржуваат до конечните пресуди на Судот во споровите во кои се странки.

2. Конечната пресуда на Судот му се доставува на Комитетот на министрите којшто го надгледува нејзиното извршување.“

88. Судот повторува дека, според членот 46 од Конвенцијата, Договорните страни имаат обврска да се придржуваат кон конечните пресуди на Судот во сите случаи во кои се странки, а нивното извршување го надгледува Комитетот на министрите на Советот на Европа. Следува, *inter alia*, дека кога Судот ќе утврди прекршување во пресудата, наметнува правна обврска на тужената држава, без разлика дали апликантот побарал правичен надоместок или не, да ги избере, под надзор од Комитетот на министри, општите и/или, доколку е соодветно, поединечните мерки кои ќе се преземат во нејзиниот домашен правен поредок за да се стави крај на повредата утврдена од страна на Судот и

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

да се надминат ефектите колку што е можно повеќе. Под надзор на Комитетот на министри, тужената држава останува слободна да ги избере средствата со кои ќе ја исполни својата правна обврска од членот 46, под услов таквите средства да се компатибилни со заклучоците и духот на пресудата на Судот (види *Aliyev v. Azerbaijan*, бр. 68762/14 и 71200/14, § 221, 20 септември 2018 година, и *X and Others v. Albania*, цитиран горе, § 96).

89. Судот понатаму повторува дека соживотот на членовите на општеството без расна сегрегација е основна вредност на демократските општества (види, *mutatis mutandis*, *Vona v. Hungary*, бр. 35943/10, § 57, ЕСЧП 2013) и дека инклузивното образование е најсоодветно средство за гарантирање на основните принципи на универзалност и недискриминација во остварувањето на правото на образование (види *Çam v. Turkey*, бр. 51500/08, § 64, 23 февруари 2016 година). Имајќи ги предвид овие принципи, Судот смета дека мерките што треба да се преземат во контекст на овој случај мора да обезбедат крај на сегрегацијата на учениците Роми во Г.С. и Г.Д., како што е препорачано од Европската комисија против расизам и нетолеранција, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и Народниот правобранител (види параграфи 10, 16, 34, 36 и 37 погоре).

ПОРАДИ ОВИЕ ПРИЧИНИ, СУДОТ, ЕДНОГЛАСНО

1. *Одлучува* да ги спои апликациите;
2. *Одлучува* кон основаноста да го спои прелиминарниот приговор во врска со статусот на жртви на апликантите, и да го одбие;
3. *Ги прогласува* жалбените наводи на децата апликанти А.М. и Р.М. (апликанти бр. 24 и 28, апликација бр. 13550/20) и на нивните родители М. Парлапанова и А. Мемедова (апликанти бр. 32 и 27), соодветно, за недопуштени, а остатокот од апликациите за допуштени;
4. *Одлучува* дека постоела повреда на членот 14 од Конвенцијата земен во врска со членот 2 од Протоколот бр. 1 кон Конвенцијата;
5. *Одлучува*

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

- a. дека тужената држава е должна да им исплати на секое од домаќинствата на апликантите, во рок од три месеци од датумот на кој пресудата ќе стане правосилна во согласност со членот 44 став 2 од Конвенцијата, 1.200 (илјада и двесте) евра, плус секој данок што може да се наплати на оваа сума, конвертирани во националната валута на тужената држава согласно курсот што се применува на датумот на исплата;
  - б. дека од истекувањето на горенаведените три месеци сè до исплатата, на горенаведениот износ ќе се плати камата по стапка еднаква на најниската каматна стапка на позајмување на Европската централна банка во текот на периодот на доцнење плус три процентни поени;
6. *Го одбива* остатокот од барањето на апликантите за правичен надоместок.

Изготвено на англиски јазик и објавено во писмена форма на 13 декември 2022 година, во согласност со членот 77 ставови 2 и 3 од Деловникот на Судот.

Dorothee von Arnim
Заменик секретар

Arnfinn Bårdsen
Претседател

ПРИЛОГ

А. Апликација бр. 11811/20

Бр	Име на апликантот	Година на раѓање	Државјанство	Место на живеење
1.	Сериха ЕЛМАЗОВА	1975	Македонско/државјанин на Република Северна Македонија	Битола
2.	Фердит АРСЛАНОСКИ	1983		
3.	У.А.	2011		
4.	Ајхан АРСЛАНОВСКИ	1983		
5.	Д.А.	2010		
6.	Елведина АСАНОВСКА	1982		
7.	Мукерем БАЈРАМОВА	1975		
8.	Ш.Д.	2007		
9.	Ф.Е.	2010		
10.	Р.Е.	2007		
11.	Нурије ЕЛМАЗОВА	1984		
12.	Ф.Г.	2009		
13.	А.К.	2012		
14.	Џ.К.	2012		
15.	Денис КАНАНОВСКИ	1985		
16.	Ерѓун КАНАНОВСКИ	1984		
17.	Ујар КЕРИМ	1993		
18.	В.К.	2012		
19.	Муслина КЕРИМОВСКА	1982		

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

Бр	Име на апликантот	Година на раѓање	Државјанство	Место на живеење
20.	Б.К.	2013		
21.	Ц.Л.	2009		
22.	А.М.	2007		
23.	Ферди МЕМЕДОВ	1983		
24.	Ален МУСА	1989		
25.	Д.М.	2011		
26.	Ферди МУСА	1984		
27.	М.М.	2012		
28.	С.М .	2011		
29.	С.М.	2013		
30.	С.М.	2006		
31.	Т.М.	2007		
32.	Џулиета МУСОВСКА	1991		
33.	Н.М.	2012		
34.	Наилъ МУСОВСКИ	1990		
35.	С.М.	2009		
36.	О.Р.	2006		
37.	Барије РАМОВА	1974		
38.	М.Р.	2009		
39.	Мемет РУШИДОВ	1976		
40.	Семави РУСТЕМОВ	1979		
41.	С.Р.	2010		
42.	А.Р.	2013		
43.	Е.Р.	2013		
44.	Невзат РУСТЕМОВСКИ	1968		
45.	Нергузе ВЕСЕЛОВА	1974		

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

Б. Апликација бр. 13550/20

Бр	Име на апликантот	Година на раѓање	Државјанство	Место на живеење
1.	Диван ЈАШАРОВ	1990	Македонско/државјанин на Република Северна Македонија	Штип
2.	Деира БАЈРАМ	1988		
3.	З.Б.	2011		
4.	Ахмед ДЕМИРОВ	1966		
5.	А.Д.	2012		
6.	Седатин ДЕМИРОВ	1986		
7.	Т.Д.	2010		
8.	Есма ДЕМИРОВА	1988		
9.	С.Д.	2011		
10.	Ќемал ДЕСТАНОВ	1961		
11.	С.Д.	2011		
12.	Али Џеват ЦЕЛАДИНОВ	1992		
13.	И.Џ.	2011		
14.	Билент ДУРМИШЕВ	1977		
15.	Џенгиз ДУРМИШЕВ	1993		
16.	Е.Д.	2010		
17.	Е.Д.	2010		
18.	Ч.Х.	2012		
19.	Г.И.	2011		
20.	Мехриџан ИДРИЗОВА	1981		
21.	Семихан ЈАШАРОВ	1992		
22.	Ѓ.Ј.	2011		
23.	А.М.	2012		

ЕЛМАЗОВА И ДРУГИ против СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ПРЕСУДА

Бр	Име на апликантот	Година на раѓање	Државјанство	Место на живеење
24.	А.М.	2011		
25.	Џ.М.	2012		
26.	М.М.	2012		
27.	Адиле МЕМЕДОВА	1958		
28.	Р.М.	2011		
29.	Сенада МЕМЕДОВА	1997		
30.	Р.О.	2011		
31.	Бахара ОСМАНОВА	1990		
32.	Мери ПАРЛАПАНОВА	1985		
33.	Ф.Ш.	2011		
34.	Реџеп ШАКИРОВ	1988		
35.	А.С.	2011		
36.	Б.В.	2011		
37.	Елсијан ВЕЛИЕВА	1994		
38.	Ѓуљсан ВЕЛИЕВА	1987		
39.	Ф.В	2011		
40.	Л.В.	2011		
41.	Мустафа ВЕЛИОВ	1961		
42.	Шејнус ВЕЛИОВ	1981		